

La memòria més
secretada dels homes

MÉSLLLIBRES

Mohamed
Mbougarr Sarr

PREMI GONCOURT

Traducció d'Oriol Valls

27 d'agost de 2018

D'un escriptor i la seva obra, almenys en podem saber això: que l'un i l'altra caminen junts en el laberint més perfecte que puguem imaginar, un llarg camí circular, en què la destinació es confon amb l'origen: la solitud.

Deixo Amsterdam. Malgrat el que hi he après, continuo sense saber si conec millor Elimane o si el seu misteri s'ha enfosquit. Podria invocar aquí la paradoxa de tota cerca de coneixement: com més descobrim un fragment del món, més ens apareix la immensitat del que és desconegut i de la nostra ignorància; però aquesta equació no traduiria sinó de manera incompleta el meu sentiment davant d'aquest home. El seu cas exigeix una fórmula més radical, és a dir, més pessimista pel que fa a la possibilitat mateixa de conèixer una ànima humana. La seva s'assembla a un astre clos; magnetitza i engoleix tot el que se li acosta. Un s'interessa durant un temps per la seva vida i, en refer-se, greu i resignat i vell, potser fins i tot desesperat, murmura: de l'ànima humana no en podem saber res, no hi ha res a saber-ne.

Elimane es va enfonsar en la seva Nit. La facilitat del seu comiat a la llum solar em fascina. L'assumpció de la seva ombra em fascina. El misteri de la seva destinació m'obsedeix. No sé per què va callar quan encara tenia tant per dir. Sobretot, em fa mal no poder-lo imitar. Topar amb un silenciós, un veritable silenciós, qüestiona sempre el sentit –la necessitat– de la pròpia paraula, sobre la qual de sobte ens preguntem si no és un balbuceig fastiguejant, fang de llenguatge.

Faré muts i a la gàbia i t'interrompré aquí, Diari. Els relats de l'Aranya reina m'han esgotat. Amsterdam m'ha buidat. El camí de solitud m'espera.

I

Als autors africans de la meva generació, que aviat ja no es podrà qualificar de jove, T. C. Elimane els va permetre d'esbatussar-se en unes batalles literàries pietoses i sagnants. El seu llibre tenia alguna cosa de catedral i d'arena; hi entràvem com a la tomba d'un déu i hi acabàvem agenollats enmig de la pròpia sang vessada en libació a l'obra mestra. Una sola de les seves pàgines bastava per donar-nos la certesa que llegíem un escriptor, un hàpax, un d'aquests astres que només apareixen una vegada en el cel d'una literatura.

Recordo un dels molts sopars que havíem passat en companyia del seu llibre. Enmig dels debats, la Béatrice, la sensual i enèrgica Béatrice Nanga, que jo esperava que m'asfixiés un dia entre els seus pits, havia dit tot traient les urpes que solament les obres dels autèntics escriptors mereixien que s'hi debatés a matadegolla, que només elles escalfaven la sang com un alcohol de raça, i que si, per complaire la pusil·lanimitat d'un consens invertebrat, defugíem l'enfrontament apassionat que aixecaven, seríem el

deshonor de la literatura. Un escriptor de debò, havia afe-
git, suscita uns debats mortals entre els lectors de debò, que
estan sempre en guerra; si no esteu disposats a dinyar-la a
l'arena per emportar-vos les seves despulles com en el joc
del buzkashi, feu-me el favor de fotre el camp i anar-vos-en
a morir dins el vostre pixat tebi que considereu cervesa su-
perior: sou qualsevol cosa excepte lectors, i encara menys
escriptors.

Jo havia donat suport a la Béatrice Nanga en la seva
càrrega abrاندada. T. C. Elimane no era clàssic sinó culte.
El mite literari és un tauler de joc. Elimane s'hi havia asse-
gut i havia jugat les tres cartes més poderoses de què es pot
disposar: primer, havia triat un nom d'inicials misterioses;
després, havia escrit un sol llibre; finalment, havia desapa-
regut sense deixar rastre. Mereixia, sí, que hi fiquéssim el
nas per apoderar-nos de les seves despulles.

Si bé podíem dubtar que realment hagués existit, en
una època, un home anomenat T. C. Elimane, o pregun-
tar-nos si no era el pseudònim que un autor s'havia inven-
tat per burlar-se del món literari o per fugir-ne, ningú, en
canvi, no podia posar en dubte la poderosa veritat del seu
llibre: un cop tancat, la vida us reflüia a l'ànima amb violèn-
cia i puresa.

Saber, sí o no, si Homer va tenir una existència biogràfi-
ca continua sent una qüestió apassionant. Al capdavall, però,
això canvia poca cosa en l'embadaliment del seu lector; per-
què és a Homer, fos qui o què fos, que aquest lector dona
gràcies per haver escrit la *Iliada* o l'*Odissea*. De la mateixa ma-
nera, poc importava la persona, la mistificació o la llegenda
rere T. C. Elimane, era a aquest nom a qui devíem l'obra que
havia canviat la nostra mirada sobre la literatura. Potser so-
bre la vida. *El Laberint de l'inhumà*: es titulava així, i anàvem a
les seves pàgines com els manatís van a beure a la font.

Al principi, hi havia una profecia i hi havia un Rei; i la profecia digué al Rei que la terra li donaria el poder absolut, però reclamaria, a canvi, les cendres dels vells, cosa que el Rei acceptà; immediatament es posà a cremar els més vells del seu regne, abans de dispersar-ne les restes al voltant del seu palau, on, ben aviat, cresqué un bosc, un bosc macabre que anomenaren el laberint de l'inhumà.

II

Com ens havíem trobat, aquest llibre i jo? Per casualitat, com tothom. Però no oblidó el que em va dir l'Aranya mare: un atzar no és altra cosa que un destí que ignorem. La meua primera lectura d'*El Laberint de l'inhumà* es remunta a una data molt recent, una mica més d'un mes. Dir que Elimane m'era del tot desconegut abans d'aquesta lectura seria fals, però: al liceu ja coneixia el seu nom. Figurava en el *Compendi de les literatures negres*, una d'aquestes infatigables antologies que, de l'era colonial ençà, servien de llibre de consulta als escolars de l'Àfrica francòfona.

Era el 2008, primer de batxillerat d'un internat militar al nord del Senegal. La literatura començava a atreure'm i jo donava forma al somni adolescent de convertir-me en poeta; una ambició completament comuna quan un descobria quins eren els més grans i vivia en un país encara obsessionat per l'empipador espectre de Senghor; un país, doncs, en què el poema continuava sent un dels valors més fiables en el terreny de les seduccions. Era l'època en què a

les noies se'ls tirava la canya amb quartets, memoritzats o compostos.

Vaig començar, doncs, a perdre'm en les antologies poètiques, els diccionaris de sinònims, de paraules rares, de rimes. En vaig perpetrar d'horribles, que acompanyaven uns hendecasil·labs rancs plens de «llàgrimes lívides», de «cels dehiscent», de «hialines aurores». Imitava, parodiava, plagiava. Fullejava amb frenesí el meu *Compendi de literatures negres*. I allà, per primera vegada, al costat dels clàssics de les lletres negres, entre Tchichellé Tchivéla i Tchicaya U Tam'si, vaig ensopegar amb el nom, desconegut, de T. C. Elimane. El comentari que li dedicaven era tan singular dins l'antologia que em vaig aturar en la seva lectura. Deia (he conservat el manual):

T. C. Elimane va néixer al Senegal. Obtingué una beca d'estudis, vingué a París i publicà, el 1938, un llibre amb un destí que ha quedat marcat al racó de la singularitat tràgica, El Laberint de l'inhumà.

I quin llibre! L'obra mestra d'un jove negre de l'Àfrica! Una cosa mai vista a França! En nasqué una d'aquestes querelles literàries de les quals només aquest país té el secret i el gust. El Laberint de l'inhumà comptà amb tants suports com detractors. Però malgrat que la remor prometia a l'autor i al seu llibre prestigiosos premis, un tenebrós afer literari truncà el seu enlairament. L'obra fou vilipendiada; pel que fa al jove autor, desaparegué de l'escena literària.

La guerra esclatà a continuació. Ningú no ha tingut notícia d'aquest T. C. Elimane des de finals de l'any 1938. La seva sort continua sent un misteri malgrat interessants hipòtesis (sobre aquesta qüestió, llegeixi's amb profit, per exemple, el breu relat de la periodista B. Bollème Qui era realment el Rimbaud negre? Odissea d'un fantasma, Éditions de la Sonde, 1948). Aclaparat per la crítica, l'editor retirà el llibre de la venda i en destruí

tots els estocs. El Laberint de l'inhumà no fou reeditat mai més. Avui dia, l'obra és introbable.

Tornem-ho a dir: aquest autor precoç tenia talent. Potser genialitat. És de lamentar que el dediquéss a la pintura de la desesperança: el seu llibre, massa pessimista, alimentava la visió d'una Àfrica de tenebres, violenta i bàrbara. Un continent que ja havia sofert tant, que sofria i continuaria sofrint, podia esperar que els seus escriptors en donessin una imatge més positiva.

Aquestes línies em van llançar immediatament sobre la pista polsosa d'Elimane, o millor, sobre la pista del seu fantasma. Vaig passar les setmanes següents intentant saber més del seu destí, però internet no em va ensenyar res que el manual no m'hagués dit. No hi havia cap foto d'Elimane. Els pocs llocs que l'evocaven ho feien de manera tan al·lusiva que ben aviat vaig entendre que no en sabia pas gaire més que jo. Tots, o gairebé, parlaven d'un «autor africà deshonorós del període d'entreguerres» sense dir en què, precisament, consistia la seva deshonra. Tampoc no vaig aconseguir estar més ben informat sobre l'obra. No vaig trobar cap testimoni que l'abordés a fons; cap estudi o tesi que li fos dedicada.

En vaig parlar amb un amic del meu pare, que ensenyava literatura africana a la universitat. Em va dir que l'efímera vida d'Elimane a les lletres franceses (va insistir bé en «franceses») no havia permès el descobriment de la seva obra al Senegal. «És l'obra d'un déu eunuc. De vegades s'ha parlat d'*El Laberint de l'inhumà* com d'un llibre sagrat. La veritat és que no ha engendrat cap religió. Ningú ja no creu en aquest llibre. Potser no hi ha cregut mai ningú.»

La meva situació en aquell internat perdut a la quinta força limitava les meves recerques. Les vaig aturar i em vaig resignar a aquesta veritat simple i cruel: Elimane havia estat esborrat de la memòria literària, però també,

semblava, de totes les memòries humanes, incloses les dels seus compatriotes (tot i que és ben sabut que els compatriotes són sempre els qui obliden primer). *El Laberint de l'inhumà* pertanyia a l'altra història de la literatura (que potser és l'autèntica història de la literatura): la dels llibres perduts en un passadís del temps, tampoc maleïts, sinó simplement oblidats, els cadàvers, els ossos, les solituds dels quals cobreixen el terra d'unes presons sense carcellers, senyalitzen infinites i silencioses pistes glaçades.

Em vaig apartar d'aquesta trista història i vaig tornar a escriure poemes d'amor amb els meus versos coixos.

Comptat i debatut, el meu únic gran descobriment va ser, en un obscur fòrum del web, la llarga primera frase d'*El Laberint de l'inhumà*, com si aquella fos l'única supervivent del seu extermini setanta anys enrere: *Al principi, hi havia una profecia i hi havia un Rei; i la profecia digué al Rei que la terra li donaria el poder absolut però reclamaria, a canvi, les cendres dels vells, etc.*

III

I ara, és així com *El Laberint de l'inhumà* va tornar a la meua vida.

Després de la meua primera trobada amb ell al liceu, va passar un temps sense que me les tornés a veure amb Elimane. És clar, sí que em passava que tornava a pensar en ell, però de tant en tant, i sempre amb una mica de tristesa, tal com recordem històries inacabades o inacabables –un vell amic perdut, un manuscrit destruït en un incendi, un amor al qual vam renunciar per por de ser finalment feliços–. Vaig obtenir el batxillerat, me'n vaig anar del Senegal i vaig venir a continuar els estudis a París.

Llavors vaig tornar a obrir breument la carpeta Elimane, sense èxit: el llibre, fins i tot entre els llibreters de vell de qui m'havien lloat els fons, va continuar sent introbable. Pel que fa a l'opuscle de B. Bollème, *Qui era realment el Rimbaud negre?*, em van explicar que no es reeditava des de mitjan anys setanta. Els estudis i la vida d'immigrat em van allunyar ben aviat d'*El Laberint de l'inhumà*, llibre fantasma

l'autor del qual semblava no haver estat més que un espectec de llumí en la profunda nit literària. Així, a poc a poc, els vaig oblidar tots dos.

La meua carrera universitària a França em va portar a una tesi de literatura que de seguida vaig viure com un exili de l'edèn de l'escriptor. Em vaig tornar un doctorand gandul que ben aviat es va desviar del noble camí acadèmic per allò que ja no era una temptació passatgera, sinó un desig tan pretensions com segur: convertir-me en escriptor. M'advertien: potser no triomfaràs mai, en literatura; potser acabaràs amargat!, decebut!, marginat!, fracassat! Sí, és possible, deia jo. I ells hi insistien, incansables: podries acabar suïcidant-te! Sí, pot ser; però la vida, afegia jo, no és res més que l'espai que separa el *pot* del *ser*. Intento caminar-hi per sobre. Pitjor si cedeix sota els meus peus: llavors veuré què és viu o què és mort a sota. I llavors els suggeria que se n'anessin a la merda. Els deia: en literatura mai es triomfa, així que agafeu el tren del triomf i fiqueu-vos-el on us càpiga.

Vaig escriure una novel·leta, *Anatomia del buit*, que vaig publicar amb un editor de difusió més aviat limitada. El llibre va fracassar (setanta-nou exemplars venuts els dos primers mesos, inclosos els que havia comprat de la meua butxaca). Mil cent vuitanta-dues persones, tanmateix, havien fet m'agrada a la publicació que havia penjat a Facebook per anunciar l'aparició imminent del meu llibre. Nou-centes dinou havien comentat: «Felicitats!», «Orgullós!», «*Proud of you!*», «*Congrats bro!*», «Bravo!», «Això m'inspira!» (i jo expiro), «Gràcies, germà, ets el nostre orgull», «Quina pressa per llegir-lo, inxal·là!», «Quan surt?» (tot i que jo havia indicat la data de llançament a la publicació), «Com aconseguir-lo? (també era a la publicació), «Quant val?» (ídem), «Títol interessant!», «Ets un exemple per al nostre jovent!»,

«De què tracta?» (aquesta pregunta encarna el Mal en literatura), «Es pot encarregar?», «Disponible en PDF?», etcètera. Setanta-nou exemplars.

M'havia calgut esperar quatre o cinc mesos després de la publicació perquè el traguessin del purgatori de l'anonimat. Un periodista influent, especialista en les literatures anomenades francòfones, l'havia ressenyat en mil dos-cents caràcters, espais inclosos, a *Le Monde Afrique*. Emetia algunes reserves sobre el meu estil, però la seva última frase m'havia penjat l'expressió temible, fins i tot perillosa, de «promesa a seguir de la literatura africana francòfona». Certament, havia escapat de la terrible i mortal «jove promesa», però la seva lloança no era menys assassina. Va ser suficient, per tant, perquè jo meresqués una certa atenció dins el món literari de la diàspora africana de París –el Gueto, com l'anomenaven amb afecte algunes males llengües, entre les quals la meva–. A partir de llavors, fins i tot aquells que no m'havien llegit i que sens dubte no em llegirien mai sabien, gràcies a l'entrefilet de *Le Monde Afrique*, que jo era l'enèsim nou escriptor jove que arribava, carregat de promeses. Em vaig convertir, en els festivals, trobades, salons i fires literàries a què em convidaven, en l'elegit natural per a les indestructibles taules rodones titulades «noves veus», o «nova guàrdia», o «noves plomes», o jo que sé més de pretesament nou però que, en realitat, ja semblava tan vell i gastat en literatura. Aquest petit ressò va arribar a casa, al Senegal, i van començar a interessar-se per mi perquè París ho havia fet, cosa que feia d'imprimàtur. *Anatomia del buit* va ser comentat a partir d'aquest moment (i comentat no significa llegit).

Malgrat tot això, la novel·la m'havia deixat insatisfet, potser trist. Ben aviat vaig sentir vergonya d'*Anatomia del buit* –que havia escrit per uns motius que detallaré més

tard- i, com per purgar-me'n o sepultar-lo, vaig començar a somiar en una altra gran novel·la, ambiciosa i decisiva. Només faltava escriure-la.